

Otok Vis — glavna baza mornarice NOVJ

Predviđajući skorbu propast svoje saveznice, fašističke Italije, njemačka vrhovna komanda preduzima hitne mjere da svojim snagama i sredstvima što spremnije okupira obalu koju su još uvijek držale formacije fašističke talijanske sile. Već u kolovozu 1943. prebačeno je sa istočnoga fronta štab 2. oklopne armije na čijem se čelu nalazio general Lothar Rendulić sa zadatkom da energičnim akcijama osigura istočnu obalu Jadrana i nadomjesti buduću prazninu talijanskih snaga koje su već izdisale pod udarima saveznika i jedinica NOVJ. Njemačka vrhovna komanda, pored ostalog, vodila je posebnu brigu o zaposjedanju naše jadranske obale i otoka. Hitler je generala Rendulića svojim naređenjima upozoravao:

»... Partizanski pokret uzima sve veće razmjere i mora se energično suzbijati jer znači veliku opasnost u slučaju savezničkog iskrcavanja u Dalmaciji i Albaniji. Obrana i čvrsto držanje Balkana od životne je važnosti, jer bi njegovo zauzimanje od strane neprijatelja predstavljalo smrtno ugrožavanje srca Reicha kao i opasnost za istočno krilo istočnog fronta... Iskoristite vojnu silu Hrvatske, razbijte Tita, isključite Talijane sa obale, posjednite Dalmaciju, Crnu Goru, Albaniju i brinite obalu...»¹

I kapitulacija fašističke Italije uslijedila je već u rujnu 1943. a veliki uspjesi NOVJ i mornarice postaju još značajniji masovnim prilivom novih, svježih snaga i sredstava, naročito u Dalmaciji. Razoružana je kompletna talijanska divizija »Bergamo«, a cjelokupno njeno oružje pada u ruke boraca NOVJ. Nakon što su jedinice IV Operativne zone uz punu podršku naroda grada Splita, naših otoka i obale razbile pomenutu diviziju »Bergamo« oslobodile su Split te obalni pojas s otocima. Tada se u Dalmaciji formiraju četiri divizije (IX, XIX, XX i XXVI) koje ulaze u formaciju VII Korpusa. Formiraju se također i tri mornaričke komande. To je bila velika snaga, koja se je borila ne samo s jakim njemačkim oružanim snagama nego i s petokolonašima, kojima je bio cilj povezivanje s izbjegličkom vladom i drugima kako bi se u djelo proveo sporazum u duhu principa fifti-fifti. Mornarica NOVJ vrši konsolidaciju, pregrupiranje svojih snaga i organizacijski se sređuje. Ali njemačke trupe žure da što prije zaposjednu obalu. Ustremile su se k Jadranu, glavnim pravcem ka Splitu: 114. lovačka divizija nastupa sa sjevera iz doline r. Une ka dolini r. Krke, a 7. SS brdsko-lovačka divizija »Prinz Eugen« sa istoka pravcem Mostar-Imotski, Sinj, Split. Nadiruće neprijateljske trupe nailaze na žilav otpor jedinica NOVJ. Bjesni bitka za Jadran. Načelnik operativnog sektora grupe armija »F« može da konstatira:

»... Snage pod Titom dobile su operativnu važnost. Za vrijeme talijanskog sloma zaplijenile su mnogo oružja i opreme... One predstavljaju već jednu iskrcanu englesku armiju, koju je trebalo tući dok je još izolirana...»

Analizirajući borbenu, operativnu situaciju, u tom trenutku, Glavni štab NOVJ i POJ Hrvatske pisao je slijedeće:

»... Poslije kapitulacije Italije, razoružavanjem većeg broja talijanskih divizija, naše jedinice, oslobodivši čitave pokrajine i oblasti, u neodoljivom naletu izbile su na Jadran i ovladale jadranskom obalom i svim otocima od Trsta do Dubrovnika.

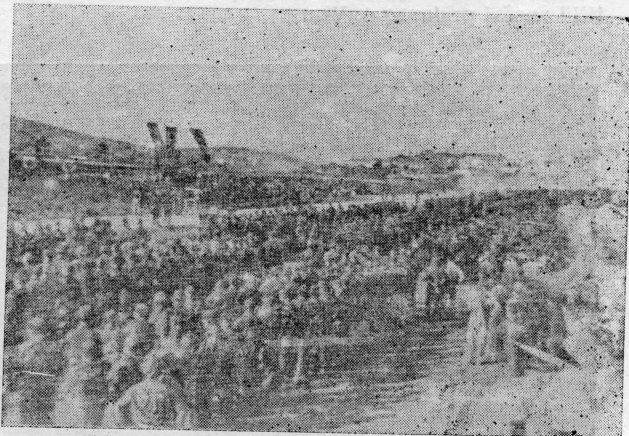
* Drug Vicko Krstulović bio je komandant štaba Dinarsko-dalmatinskih partizanskih odreda, komandant IV. Operativne zone; komandant IX dalmatinske divizije u IV. neprijateljskoj ofanzivi. Poznat je prenos ranjenika od Jablanice preko Frenja i Boračkih jezera do Glavatičeva pak je drug Vicko više puta isticao: »...ova krvava škola dala mi je tešku lekciju tako da još odlučnije budem na kursu borbe na širokom frontu na Jadranu...»

Nijemci, predosjećajući kapitulaciju Italije, blagovremeno su uputili izvjestan broj svojih divizija prema Jadranu u cilju zaposjedanja i okupacije jadranske obale. Naše trupe, iako bez motorizacije, u trci k moru s njemačkim divizijama, nošene valom narodnog oduševljenja, preduhitrile su Nijemce i prije izbile u gotovo sve luke Jadrana. Strategijski iznenađeni jačinom naših snaga i brzinom intervencije, Nijemci su uputili k Jadranu jaka pojačanja da bi odbacili naše snage i zaposjeli obalu. Odmah se razvila žestoka bitka između naših i njemačkih divizija. Ova bitka već plamti mjesec dana nesmanjenom žestinom na prostoru od Trsta do Skadra, a na sjeveru do r. Save. U njoj učestvuje, takoreći, glavnina naše vojske. O opsegu ove bitke naše jedinice nalazeći se na najvažnijem i za Nijemce najosjetljivijem dijelu Jadrana, imaju jednu od glavnih uloga. Dakle, to je bitka za Jadran, koja je dobila osobit značaj ne samo za jadransko ratište nego i za cjelokupnu ratnu situaciju u Evropi, kako u odnosu za saveznike tako i samu Njemačku...»²

S nadmoćnijim neprijateljskim snagama, jedinice NOVJ vode teške bitke sve do studenoga 1943. uz obostrano osjetne gubitke u ljudstvu i tehnici (samo 13 puk 7. SS. divizije imao je do zauzeća Splita 27. IX 1943. oko 250 mrtvih i oko 750 ranjenih). Ali jake neprijateljske snage uspjele su da potisnu neke jedinice 8. korpusa sa obale u unutrašnjost, dok se 1. dalmatinska i 11. brigada 26. divizije prebacuje iz makarskog primorja u Hvar. Srednjedalmatinsko otočje zaposjele su i brane jedinice 26. divizije) 12. brigada Brač i Šoltu, 11. brigada Hvar i Vis, a 13. brigada Pelješac i Korčulu). U to vrijeme stvoren je i Operativni štab za obranu otoka. Međutim, pokušavajući da uporno brane sve otoke, naše snage, razvučene na širokom frontu, bile su prinuđene da se u stalnoj borbi povlače i koncentriraju na užem prostoru, napuštajući otok po otok. Operativni štab za obranu otoka (tj. štab 26. divizije i štab mornarice NOVJ), poslije napuštanja p. Pelješca, Korčule, Brača, Šolte, Drvenika donosi odluku da se jedinice planski prebace na o. Vis. I to je učinjeno 29. XI 1943. s namjerom da se o. Vis uporno brani, obzirom na njegov veliki strateško-politički značaj.*

POVIJESNA DEPEŠA

U tom smislu Operativni štab za obranu otoka i PK KP za Dalmaciju (na čelu s drugom V. Krstulovićem*) upućuju telegram Vrhovnom štabu ovoga sadržaja:

Jedinice 26. Divizije NOVJ, na viškom aerodromu, ljeta 1944. g.

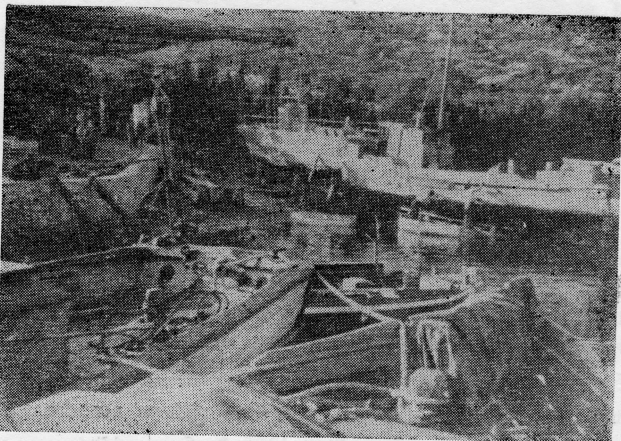
»... Hvar napuštamo. Molimo Vas javite nam vašu definitivnu odluku o Visu. Naše je uvjerenje da su moguća dva rješenja: ili organizirati upornu obranu ili čim prije otok napustiti. Za upornu obranu potrebne su nam jače snage, najmanje 3.000 do 3.500 boraca, tj. tri naše brigade. Mi ćemo izvršiti sve pripreme za eventualnu evakuaciju, ali pošto nam neprijatelj može uništiti većinu brodova, pri samom napadu, može nam se nametnuti borba na život i smrt, a za to treba imati dovoljno snaga. Mislimo da ostavljanje naših snaga ispod nužno potrebnoga minimuma znači najveću opasnost. U tom slučaju najbolje je otok blagovremeno napustiti. Mi Vis svaki dan sve bolje utvrđujemo i naoružavamo, moral je dobar i predlažemo da nam naredite da sa tri brigade Vis branimo«³

Iako je bilo kolebanja u štabu 8. Korpusa o mogućnosti obrane o. Visa od jakih neprijateljskih snaga, ipak je konačno Vrhovni štab odobrio prijedlog Operativnog štaba za obranu otoka, cijeneći ogromnu važnost koju o. Vis ima za nastupajuće krupne događaje i već je 19. siječnja 1944. stigla depeša:

»Odobravamo tri brigade za obranu o. Visa. Utvrđite ostrvo. Postavite prepreke i mine. Tražite pomoć saveznika u artiljeriji, tenkovima i protuavionskim sredstvima. Uspostavite vezu sa saveznicima da vas u najodlučnijem momentu obrane pomognu avijacijom i mornaricom, a u slučaju nužde evakuisati«⁴

Na osnovu depeše (naređenja) Vrhovnog štaba da se o. Vis brani, štabovi 26. divizije i mornarice NOVJ odmah su preduzeli niz mjera za organiziranje uporne obrane o. Visa u cjelini. Tako među ostalima, zahvaljujući revolucionarnoj borbi naroda Dalmacije, a koja je uvijek bila srčika patriotizma i bratstva i jedinstva, otok se Vis postepeno pretvara u pravu pomorsku tvrđavu i postaje stvarna baza mornarice Nove socijalističke Jugoslavije, gdje će kasnije drug Tito kao vrhovni komandant NOVJ i kao predsjednik komiteta NOJ potpuno ravnopravno kontaktirati s najvećim državicima i vojnim komandantima (Čerčil, Vilson, Aleksander) da bi 1944. u istom svojstvu kontaktirao s državicima i vojnim komandantima u Moskvi. Težište obrane o. Visa palo je na jedinice 26. divizije i mornarice NOVJ sa snagama od tri brigade, jačine od oko 4.500 do 5.000 boraca, zatim tri haubičke baterije, jedna brdska baterija i veći broj protutenkovskih topova i mitraljeza. A početkom veljače 1944. bilo je već spremno da o. Vis brani oko 6.000 boraca.

Poduzete su i mjere za evakuaciju civilnog stanovništva, za izgradnju objekata i sistema protudesantne obrane. I već 22. veljače 1944. o. Vis je proglašen ratnim utvrđenjem. Ovo je jedini primjer u povijesti, u toku čitava NOR-a, da se Vrhovni štab odlučio na pozicionu obranu što očito dokazuje koliki je veliki strateško-politički značaj pridavao o. Visu.

Navoz na brodogradilištu u upali Sv. Juraj na otoku Visu

DRVENI (NAORUŽANI) BRODOVI MORNARICE NOVJ USPJEŠNO SU IZVRŠAVALI ZADATKE

U patroliranju vodama o. Visa svake su noći sudjelovali naoružani (drvenjaci) mornarice NOVJ. Brodovi su pretežno bili iz sastava viške, bračke, hvarske i pomoćne flotile. Uz ove jedinice mornarice NOVJ u Visu je, po odobrenju Vrhovnog štaba, baziralo i 3 do 5 britanskih torpednih čamaca ili topovnjača, sa zadatkom da u vodama Jadrana napadaju neprijateljski pomorski saobraćaj. S osloncem na o. Vis, 2 britanska torpedna čamca su još ranije (22. prosinca 1943.) potopila neprijateljsku krstaricu »NIOBE« (ex »Dalmacija«). Ovo je bio jedan od njihovih zapaženih uspjeha u vodama Jadrana. 5) Osim savezničkih lakih snaga (torpednih čamaca i topovnjača) u Visu su se nalazile i britansko-američke jedinice tzv. komandosi koji su imali zadatak pretežno diverzantskih akcija i prepada na neprijatelja. Do konca travnja na o. Visu se nalazilo oko 2000 komandosa. 6) Razumije se da su saveznici za sebe imali koristi od upućivanja ovih relativno malih snaga u Vis, obzirom na to da je NOVJ tada vezivala 18 neprijateljskih divizija, a što je smanjivalo veliki pritisak na savezničke frontove.

Snage mornarice NOVJ (pretežno naoružani drveni brodovi), osloncem na svoju bazu, izvršavale su višestruke ratne zadatke: transport ljudstva i materijala, prevoženje desantnih jedinica, sukobi na moru s neprijateljskim pomorskim snagama, zasjede, prevozi ranjenih boraca, zbijega, održavanje danonoćnih stalnih veza s okupiranom obalom i otocima i s dalekom pozadinom u Italiji. Tokom 1944. iz baza NOVJ u Italiji prevezeno je u Vis preko 5.000 tona raznog ratnog materijala, dok je s o. Visa u Italiju prevezeno 35.000 neboraćkog stanovništva (zbijega) i oko 12.000 ranjenika. Ovakvo veliki transport uspješno su obavile jedinice, pomorske jedinice, mornarice NOVJ u uvjetima koji su bili vrlo riskantni obzirom na to da su neprijateljske pomorske snage i avijacija bile stalno prisutne u vodama Jadrana. Snage mornarice NOVJ s Visa u svim uslovima održavale su stalnu i kontinuiranu vezu s jedinicama, odredima, i narodom na okupiranoj obali i na otocima i dalje u pozadinu. Ovo je bilo moguće krajnom požrtvovanošću komandnog i boračkog sastava mada s vrlo oskudnim tehničkim sredstvima, i u uvjetima kada je još uvijek neprijatelj držao čitav obalni pojas i kontrolirao duž obalne komunikacije radi obezbjeđenja svojih vojnih transporta i južnog u sjeverni Jadran i dalje. Čvrsto držanje otoka Visa od strane jedinica 26. divizije i mornarice NOVJ, bilo je jedno od vitalnih pitanja i primarnih zadataka, a to se vidi i iz izvještaja štaba mornarice NOVJ od 22. travnja 1944.

»... Neprijatelj kontrolira i drži čitav obalni pojas, te pojedine otoke uz samu obalu radi učvršćivanja i obezbjeđenja svojih pomorskih komunikacija između Južne Dalmacije i Hrvatskog primorja.

U takvoj situaciji o. Vis čvrsto držan u našim rukama, predstavlja BAZU i centre djelovanja naše RM, bilo za izvođenje ofanzivnih pomorskih akcija i u cilju ometanja neprijateljskog saobraćaja, bilo u pogledu vlastitog pomorskog prometa sa otocima, obalom, te inostranstvom, kao i za izvršenje ofanzivnih kombiniranih operacija protiv područja i otoka koji se nalaze u neprijateljskim rukama. Njegovo je učvršćenje i obrana stavljeno u zadatak jedinicama 26. divizije uz suradnju sa mornaricom NOVJ.

Iznimni strateški položaj o. Visa angažirao je... i saveznike. Dislokacijom na otok... savezničkih suhozemnih snaga, naročito protuavionske artiljerije, plovnih jedinica mornarice, te angažiranjem u većem obimu vazduhoplovstva, obrana je postala solidnijom i čvršćom.

Time je o. Vis postao polazna točka za sav pomorski promet, za materijalno snabdijevanje jedinica NOVJ, koje operišu na obalnom području, informativni centar obaveštajne službe za obalu i otočje, centar školovanja u prvom redu suhozemnih snaga i pojedinih stručnih vojnih kurseva, te glavna prihvatnica za

izbjeglice. Skoro završenom izgradnjom aerodroma postat će oslona točka za lake savezničke vazduhoplovne snage za dejstvovanje duž skoro cijele naše obale i na otocima, što će našim jedinicama predstavljati veliku podršku u izvođenju operacija na otocima..»

Uparedo sa složenim ratnim zadacima koje je vrlo uspešno izvodila mornarica NOVJ, sa svojih stotinjak naružanih, patrolnih i transportnih brodića, tu se, na o. Visu školovao i brojni kadar mornarice NOVJ i kopnene vojske. Radilo je više kurseva i škola: oficirski kurs pri štabu divizije od po 35 dana, podoficirski kursevi pri štabu brigada od 30 dana, minarski kurs pri štabu divizije, zatim, inženjerski, sanitetski, apotekarski, saboterski (diverzantski), puškarski, veterinarski, radio-televizijski, navigacijski (nautički) i drugi kursevi i kraće škole za sve vrste oružja, te oficirska artiljerijska škola sa svim granama.⁷

Obučavanje kadrova za neposredne ratne zadatke snažila se je moć i obrana o. Visa i pripremao kadar za akcije i buduće složene zadatke u mornarici.

VIŠESTRUKA POLITIČKA I VOJNA AKTIVNOST S OTOKA VISA

Početak ožujka 1944. u o. Vis je prebačena i 3. pomorska brigada koja je odmah pojačala obranu o. Visa. Tu su se našli borci (bivši internirci u Italiji) iz gotovo svih krajeva Jugoslavije. Iz baza NOVJ u Italiji pristizalo je oružje i oprema, tenkovi, artiljerija i drugo, a po odobrenju Vrhovnog štaba u travnju 1944. uređen je i aerodrom za baziranje lovačke avijacije, a 1. svibnja 1944. sletio je i prvi avion na viški aerodrom. Ubrzo je aerodrom bio ospoboljen za avione svih tipova. Na o. Visu je spašeno mnoštvo savezničkih avijatičara koji su se vraćali s borbenih zadataka iz duboke pozadine i bivalji oštećeni ili neospoboljeni da nastave let. Kolovoza 1944. na o. Visu je (iz Afrike) prebačena je Prva eskadrila vazduhoplovstva NOVJ sa 16 aviona tipa »Spitfire«. Svi piloti tih aviona bili su Jugoslaveni (odnosno borci jugoslavenskih nacionalnosti), koji su se odmah i nesebično, hrabro, angažirali na razne borbene zadatke. Oni su pokazali vanrednu smjelost i odvažnost u borbenim letovima i borbama s neprijateljem u zraku, na moru i na kopnu. U lipnju je 1944. formirana i Prva tenkowska brigada NOVJ sastava oko 10 tenkova što je bilo dobiveno od saveznika.

Vis je još u početku siječnja 1944. bio sjedištem Oblasnog komiteta KPJ za Dalmaciju. Politički centar cijele Dalmacije. U Visu se je štampalo mnoštvo listova, biltena i raznih brošura ne samo za potrebe jedinica 26. divizije i mornarice nego i za okupirane otoke i za obalu. Tu na o. Visu radili su i naši umjetnici: slikari, glumci, književnici i drugi. Radilo je i kazalište narodnog oslobođenja. Davane su kino predstave i drugi programi.

U toj bazi mornarice NOVJ, radila je i remontna radionica (škver) i vrlo uspješno remontovala, naružavala, drvene brodiće mornarice NOVJ, pa čak i savezničke jedinice bile su tu na malom škveru ponekad remontovane.

Kopnene jedinice 26. divizije i druge svakodnevno su vršile borbenu obuku s ciljem da s Visa jurnu na neprijatelja i što prije oslobode okupiranu obalu tj. susjedne otoke i obalu.

OPERACIJA »FREISCHITZ« I SPOTICANJE OKUPATORA

Nijemci su bili svijesni uloge i značaja o. Visa. I užurbano su pripremali operaciju za osvajanje toga otoka koji je silno ugrožavao njihov dužobalni saobraćaj, prekidao im pomorske komunikacije, prijetio nesigurnošću i napadima. Operacija je dobila naziv »Freischitz«. Počev od 23. siječnja 1944. njemačka je avijacija svakodnevno nadlijetala o. Vis, bombardirala, izvidala, jer je po planu operacije »Freischitz« bilo predviđeno da se Vis zauzme u vrijeme između 20. veljače i 1. ožujka 1944. Bilj su tom operacijom precizirani mnogi detalji (kao kako i koliko snaga angažirati: zadaci su bili najpreciznije razrađeni za sva tri vida oružanih snaga — mornaricu, kopnene snage i vazduhoplovstvo). Uparedo s planiranom operacijom

»Freischitz«. Nijemci su nekoliko navrata svojim pomorskim snagama bombardirali o. Vis tj. luku Vis i prilaze luci i Komižu u cilju nasilnog izviđanja jačine obrane. Akcije je preduzimala i neprijateljska avijacija. U Visu je bilo porušeno i više kuća civilnog stanovništva. Pred ulazom u luku, njemački su torpedni čamci, iz zasjede, noću, svibnja 1944. potopili i bolnički brod »Marin II« s oko 55 teško ranjenih boraca. Sasvim slučajno spasio se komandant broda Ive Šimetović s još trojicom članova posade.

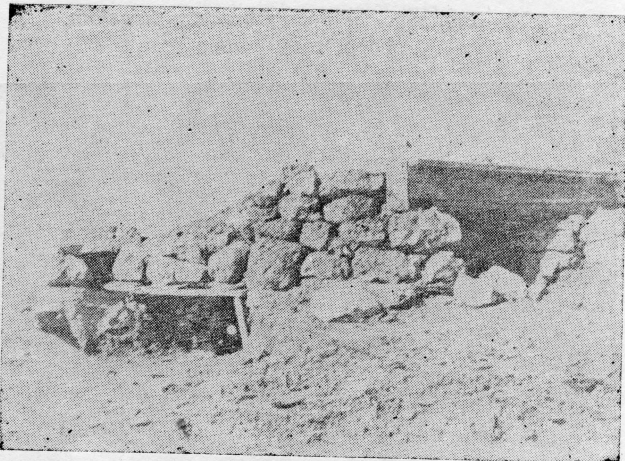
Uz sva nastojanja Nijemaca (i njihovih komandi) da što prije zauzmu o. Vis nisu se usudili ipak pokušati iskrcati na taj otok. Nijemci su stalno pomjeralj datum iskrcavanja na o. Vis i mijenjali i dopunjali operaciju »Freischitz«. Datumi su izgledali ovako: Od 21. veljače do 5. ožujka; zatim za kraj ožujka 1944., pa opet za početak travnja 1944. kada je konačno i cijeli njihov plan operacije »Freischitz« pao u vodu. Za izvođenje ove operacije naročito se je zalagao admiral Fricke, komandant grupe »Jug«, dok su se ostali komandanti, pa i admiral Jadrana Joackim Lietzman, kolebali najviše u redosljedu zauzimanja pojedinih dalmatinskih otoka i nedostatku snaga za osvajanje o. Visa. Smatralj su vrlo riskantnom operaciju za osvajanje o. Visa, računajući da će im jedinice NOVJ zaista pružiti najžulaviji otpor i braniti Vis do kraja. A predviđali su i mogućnost angažiranja većih savezničkih snaga sa baza iz Italije. O planu zauzimanja o. Visa čak se travnja 1944. diskutiralo i u vrhovnom štabu Wermachta.

I pošto nije bila postignuta suglasnost kopnene vojske i mornarice, Hitler je naredio da se uputi na teren u Dalmaciju jedna grupa oficira, koja će imati u zadatak da na licu mjesta ispita sve stvari i okolnosti za zauzimanje otoka Visa. Vis je za njemačku silu i u najvišim vrhovima predstavljao tvrdu kost o koju su se Nijemci spotalici u svojoj tzv. evropskoj tvrđavi.

Medutim, razvoj situacije inače izmijenio je sve njemačke planove o zauzimanju o. Visa. I oni su konačno odustali. No, dolazili su i na o. Vis, ali samo kao zarobljenici.

POHVALE JEDINICAMA 26. DIVIZIJE I MORNARICE NOVJ

Već u travnju 1944. jedinice 26. divizije i mornarice NOVJ, počinju svoja ofanzivna dejstva s o. Visa na utvrđenog neprijatelja po otocima i na obali. Poslije svestranih priprema, 19. travnja 1944. izvršen je uspješlj desant na Mljet i Korčulu. Borbe su trajale do 25. travnja 1944. kada su završene porazom neprijatelja, a punom pobjedom jedinica 26. divizije i mornarice NOVJ. U desant na Mljet i Korčulu bile su angažirane dvije i pol brigade iz sastava 26. divizije i 67 drvenih brodova (NB i PC) mornarice NOVJ. U ovom napadu neprijatelj je izgubio preko tisuću vojnika i oficira, veliki broj ratne tehnike i raznog naružanja. Vrhovni komandant NOVJ i POJ, drug Tito, pohvalio je jedinice 26. Divizije i mornarice za njihovu uspješnu

Jedan od bunakera na otoku Visu

borbu, a komandant Sredozemlja, saveznički general Vilson odao je priznanje našim jedinicama i u telegramu upućenom Štabu 26. divizije istakao:

»Mnogo cijenim rad vaše vojske u napadu na Mljet i Korčulu. Bio bih vam zahvalan ako uručite komandirima i borcima moje čestitke za njihovu uspješnu borbu«

Desant na Mljet i Korčulu, bio je ustvari, početak serije uspješnih desanata i borbi izvođenih s o. Visa. Među značajnije ubrajaju se i desanti na o. Brač, o. Hvar, o. Soltu, P. Pelješac itd. Desant na o. Brač od 31. svibnja do 5. lipnja 1944. bio je izveden snagama cijele 26. divizije i dijelova mornarice NOVJ na jako utvrđenog i brojnog neprijatelja. Cilj desanta bio je da se neprijatelj što više angažira u borbi kako bi se olakšala situacija jedinicama NOVJ koje su se borile s Nijemcima prilikom desanta na Drvar. I gdje se je nalazio Vrhovni štab. Snage NOVJ na o. Visu stalno su rasle. Tada se nalazilo oko 16.000 vojnika obučanih i pripremljenih za svaku borbu. Formirana su i tri artiljerijska diviziona, a mornarica i avijacija NOVJ u sukobima s neprijateljem na moru i u vazduhu postizale su nove uspjehe. U vremenu od 8. do 26. rujna 1944. jedinice 26. divizije i mornarice oslobodile su sve srednjo-dalmatinske otoke (osim Drvenika); a u listopadu, nakon oslobodjenja p. Pelješca, izvršeni je desant južno od Neuma i Kleka. Zatim su uslijedili desanti u rejonu Splita i najzad, nastale su borbe za potpuno oslobodjenje Dalmacije. Mornarica NOVJ je u to vrijeme formirala i svoje specijalne mornaričko-desantne jedinice koje su pokazale izuzetnu vještinu, hrabrost i požrtvovanje u borbi s neprijateljem. One su djelovale u borbama k sjeveru Jadrana.

U desantnim bojevima (i prepadima) s o. Visa bile su angažirane uz obalu i po otocima tri njemačke divizije: 118, 264 i 369. sa dva motorizirana puka, jedinicama inženjerije, veze, radnim i drugim specijalnim jedinicama i sa kvislinzima (6.000 ustaša i 4.000 četnika). Osim ovih snaga Nijemci su u Jadranu imali i flotne snage (jednu krs-

taricu, 13 razarača, 1 torpiljarku, 9 korveta, 12 topovnjača, više torpednih čamaca, izvjestan broj desantno-jurišnih čamaca, diverzantska sredstva, 3 male i 14 srednjih podmornica i više pomoćnih brodova). Sve snage neprijatelja stacionirane i angažirane uz obalu Jadrana i po otocima brojile su oko 34.000 vojnika (8, 9.) Ove snage u sukobu s jedinicama 26. divizije i mornarice NOVJ imale su osjetnih gubitaka. Uništeno je ili pak zarobljeno oko 4.500 vojnika, oficira, a zaplijenjeno oko 800 pušaka, 45 minobacača, 44 topa, 25 teških mitraljeza, 160 puško-mitraljeza, što zapravo predstavlja snagu jedne polovine njemačke divizije.

* * *

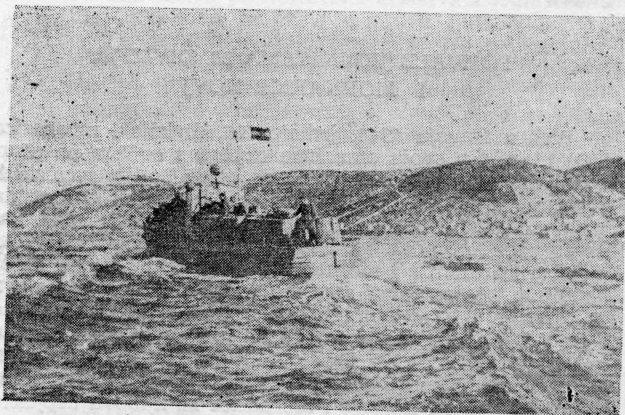
O. Vis dobija poseban značaj za NOVJ i POJ uopće kada početkom lipnja 1944. — poslije desanta na Drvar — postaje sjedištem Vrhovnog štaba, Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije i druga Tita. Drug Tito sa svojim suradnicima rukovodi borbom naroda Jugoslavije za konačno oslobođenje, radi na izgradnji i učvršćenju narodne vlasti nove države; utvrđuje niz značajnih sporazuma na međunarodnom planu za afirmaciju NOB-e, priznavanje tekovina revolucije i oslobodilačke borbe. Vis tada postaje najviši vojni i politički centar Jugoslavije, svih zbratimljenih jugoslavenskih naroda i narodnosti koji su jedinstvom borbe visoko uzdigli zastavu pobjede i slobode.

O dolasku na o. Vis, drug Tito, između ostalog kaže:

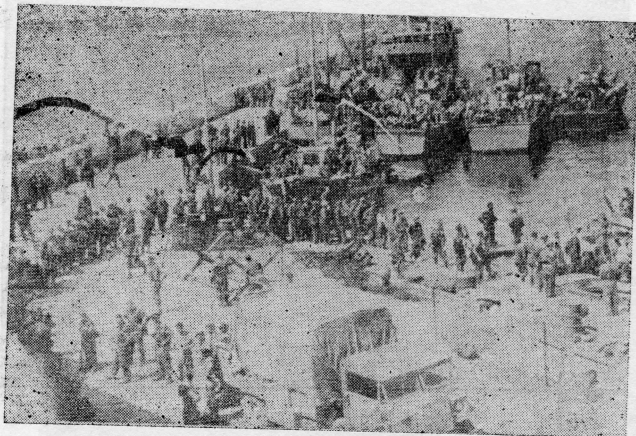
»Odlaskom na o. Vis naših rukovodećih organa imao je značaj naročito zbog toga što se rat primicao kraju i što je bio preduzet čitav niz mjera u pogledu uvršćenja pozicija nove Jugoslavije koja se radala u procesu oslobodilačke borbe«¹⁰

Vrhovni komandant NOVJ i POJ, drug Tito, je na svečanoj proslavi dvogodišnjice formiranja Prve dalmatinske udarne brigade (12. rujna 1944.) u svom poznatom govoru, među ostalim, rekao:

»Mi tuđe nećemo — ali svoje ne damo!«

PC-9 »Biokovac« u vožnji bračkim kanalom, siječnja 1944. godine

Saveznički TC i motorne topovnjače u luci Komiže.

¹ Lothar Rendulić: Gekämpft, gesiegt, geschlagen — izd. »Weisermuh« Wels—Heidelberg 1952. g.

² Dok. br. 288 43 od 11. X 1943.

³ Depeša br. 4 od 19. I 1944. — Arhiv VI — Vojnoistorijski institut JNA — Beograd.

⁴ Depeša br. 8 od 19. I 1944. — Arhiv VII — Vojnoistorijski institut JNA Beograd.

⁵ D. POPE, »Flag 4« izd. London, 1954. Prema tim brit. podacima ispada da su brit. jedinice (savez. jedinice) potopile u Jadranu od XII mj. 1943. do prosinca 1944. — 1 krstaricu, 1 torpiljarku, 1 obalni brod, 2 tankera, 4 trgovačka broda, 2 tegljača, 1 desantno-jurišni splav, 6 torpednih čamaca, 16 desantno-jurišnih čamaca, 1 minolovac, 9 desantnih tenkonosaca, 17 motornih jedrenjaka i 23 druga razna plovnog objekta. Znači (kako pisac tvrdi) da su Britanci u Jadranu (naša obala) Nijemcima ukupno potopili 84 broda i čamca. Međutim, poznato je da su »slučajno« potopili i nekoliko drvenih — naoružanih brodova mornarice NOVJ — i to snagama svoje flote i avijacije. No sigurno je da su i naši avijatičari s Visa sa svojih 16 »Spitfire-a« potopili ili uništili više neprijateljskih objekata. Međutim, o tome nedostaju podaci.

⁶ Comando (engleski naziv) broji 444 vojnika, razvrstana u šest trupova (T — roop) namijenjenih za specijalne zadatke diverzija i prepada na neprijatelja. Savezničke snage (ango-amerikanci) imale su sa o. Visu same ili sa jedinicama NOVJ — šest diverzantskih akcija, tri artiljerijska i četiri diverzantska prepada na neprijatelja. Najveći uspjeh tzv. Comando je postigao u napadu na neprijatelja utvrđenog na o. Solti, a potpuni neuspjeh Comando je doživio u samostalnom napadu na neprijatelja na o. Mljetu.

⁷ Iz Izvještaja Štaba 26. divizije od 23. VI 1944.

⁸ i ⁹ Prema podacima admirala B. Pecotića i generala Biočića u »Zborniku« br. 3. Društva za proučavanje i unapređenje pomorstva SFRJ od 1964.

¹⁰ Peti Kongres KPJ st. 82 (stenobilješke) »Kultura«, Beograd 1949.

Ostala literatura: Referati i izvještaji, studije, sa Simpozija u Komiži, 1964.

Članak kbb. Kažimira Renčelja — »Uloga o. Visa i njegove pomorske veze u narodnooslobodilačkoj borbi« — Mo. Glasnik br. 1 1951.

Iz Dnevnika admirala J. Lietsmmana.

Članak Dr. Iva Ribara »Vis — 1944«, štampan u »Jugoslavenskom mornaru br. 8—9/1952. str. 227.